

**”Tunteiden viestintäkanavat ja musiikki varhaisessa
vuorovaikutuksessa”**

Anniina Räsänen
Kandidaatintutkielma
Musiikkikasvatus
Kevät 2009
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin laitos
Tekijä – Author Anniina Katri Marleena Räsänen	
Työn nimi – Title Tunteiden viestintäkanavat ja musiikki varhaisessa vuorovaikutuksessa	
Oppiaine – Subject Musiikkikasvatus	Työn laji – Level Kandidaatin tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2009	Sivumäärä – Number of pages 17
Tiivistelmä – Abstract <p>Tunteiden viestintäkanavat ja musiikki varhaisessa vuorovaikutuksessa on musiikkikasvatuksen kandidaatin tutkielma, jossa tarkastellaan äidin ja vauvan välistä vuorovaikutusta ilmeiden, äänen ja kehon välittymien kautta. Tutkimusta motivoi kiinnostus ymmärtää musiikin ja tunteiden osuutta varhaisessa vuorovaikutuksessa.</p> <p>Tutkimukseni on empiirinen tapaustutkimus, jossa tutkimuksen kohteena oli valittu otos äiti-lapsi-pareja. Tutkimusaineistona käytettiin videoita äidin ja vauvan välisiä vuorovaikutustilanteita, joista tarkasteltiin eritoten vuorovaikutuksen viestintäkanavia. Analyysiin kuului kolme eri osiota: viestintäkanavien, tunteiden ja kontaktin laadun havainnointi niin vauvan kuin äidin osalta.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että kaikilla äideillä kasvot osoittautuivat merkittävimmäksi viestintäkanavaksi, ja kasvojen aktiivisuustaso muihin kanaviin verratessa paljastui melko korkeaksi. Ääni näyttöäytyi äitien kohdalla toiseksi merkittävimpanä viestintäväylänä, ja kehon kautta viestintää tapahtui äideillä vähiten. Vauvojen kohdalla tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia: Kasvot toimivat kaikilla vauvoillakin primaarina viestintäkanavana, mutta yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kehollisuus kohosi vauvoilla ääntä merkittävämmäksi viestintäkanavaksi.</p>	
Asiasanat – Keywords Varhainen vuorovaikutus, tunteiden viestintäkanavat, tunteet, musiikki	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VARHAINEN VUOROVAIKUTUS	2
2.1	VARHAINEN VUOROVAIKUTUS JA SEN RAKENTUMINEN	2
2.2	ÄIDIN TOIMINTA	3
2.3	VAUVAN TOIMINTA	4
2.3.1	Katse ja pään liikkeet	5
2.3.2	Ilmeet	6
3	MUSIIKKI JA VUOROVAIKUTUS	7
3.1	MUSIIKKI VUOROVAIKUTUKSELLISENA ELEMENTTINÄ	7
3.2	MUSIIKKI VARHAISESSA VUOROVAIKUTUKSESSA	7
4	TUNTEET VARHAISESSA VUOROVAIKUTUKSESSA	9
5	TUTKIMUS	11
5.1	TUTKIMUSAINEISTO	11
5.2	TUTKIMUSMENETELMÄT	12
6	TULOKSET	13
7	POHDINTA	15
LÄHTEET		16

Syntymästään saakka lapsi on aktiivisesti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Erityisen tärkeää vastasyntyneelle on vuorovaikutus läheisimpien ihmisten kanssa. Lapsen ja hoitajan välinen vuorovaikutussuhde ohjaa lapsen kehitystä; vauva kasvaa ja kehittyy aikuisen antaman hoivan ja rakkauden varassa. Varhainen vuorovaikutussuhde ohjaa niin vauvan kognitiivista kehitystä, tunne-elämän kehittymistä kuin sosiaalista käyttäytymistä. Tässä ainutlaatuisessa ihmissuhteessa vauva omaksuu myös kommunikoinnin ja vuorovaikutuksessa olemisen mallit.

Tässä tutkimuksessa käsitellään tunteiden viestintäkanavia osana varhaista vuorovaikutusta. Tutkimuksen laajempina kontekstina on musiikin merkitys vauvan ja äidin varhaisessa vuorovaikutuksessa, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan ilmeitä, ääntä ja kehollisia viestejä varhaisen vuorovaikutuksen viestintäkanavina.

Jäin miettimään varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä kuunnellessani pappi ja vaellusrippikoulujen ohjaaja Ilpo Saarelaisen puhetta jouluhartaudessa. Puheessaan Saarelainen kuvaa Inarin saamelaiskirkon alttaritaulua, jota vaeltajat usein pysähtyvät matkallaan katsomaan. Alttaritauluun on kuvattu lappilaisperhe suurten tunteitten takana - etualalla äiti, joka katsoo hellästi, huolehtivasti lastaan, taustalla seisovat isä ja perheen poro. Saarelainen kirjoittaa:

"Tuo kuva äidin ja lapsen yhteisestä hetkestä voisi kuvata vaikka kenen meidän lapsuuttamme tahansa. Lapsi ei vielä tiedä tästä maailmasta, sen hyvydestä tai pahuudesta mitään. Hänen kaikki elämänsä on äidin varassa. Äidin käsivarsilla. Tuossa äidin sylissä on koko hänen elämänsä sisältö. Pienen lapsen luottavainen katse kohdistuu äidin kasvoihin. Lapsen katse ei harhaile levottomana sinne tänne. Se on suunnattu vain äitiin. Katse kertoo rajattomasta luottamuksesta. Kaikki, mitä hänellä on, on kiinni äidistä. Hän on riippuvainen siitä, miten äiti kohtelee häntä. Lapsen katse sisältää mukanaan koko lapsuuden kestävän siteen pienen lapsen ja vanhemman välillä. Se huolenpito, mitä hän vanhemmiltaan saa, se rakkaus, kosketus, jota hänelle lahjoitetaan, on tärkeintä, mitä hän voi elämänsä perustaksi saada. Sen varassa hän kasvaa, varttuu. Se on koko hänen tulevan elämänsä, lapsuutensa ja nuoruutensa pohja. Lapsuuden kodissa koettu rakkaus, huolenpito, turvallisuus, äidin syli on koko ihmiselämän tärkein suhde. Sille rakentuu myös koko ihmiselämämme, yhteiskuntamme. Ilman syliä olemme hukassa. Ilman syliä ihmisen elämä on onnea ja rakkautta vailla."

Kauniissa puheessaan Saarelainen kuvaa sen, mikä mielestäni on olennaisinta varhaisessa vuorovaikutuksessa, ja mikä tekee varhaisen vuorovaikutuksen tutkimuksen merkitykselliseksi.

2 VARHAINEN VUOROVAIKUTUS

2.1 Varhainen vuorovaikutus ja sen rakentuminen

Synnyttäessään vauvan äiti niin emotionaalisesti kuin ruumiillisesti siirtää lapsensa kohdun ulkopuoliseen tilaan ja samalla uudenlaisen vuorovaikutuksen piiriin. Äiti ja sikiövauva ovat käyneet ruumiillista dialogia jo raskausaikana äänien, rytmien, liikkeiden, kosketusten ja emootioiden muodossa, mutta syntymän jälkeen vuorovaikutuksessa alkaa uusi kausi. Eritoten katsekontakti houkuttelee niin äitiä kuin lasta vastavuoroiseen vuorovaikutukseen. (Carlsson, T. 2007, 25; Siltala, P. 2004, 27.)

Varhaiseksi vuorovaikutukseksi kutsutaan vauvan ja häntä hoivaavan vanhemman sosiaalista suhdetta, joka perustuu molemminpuoliseen aktiivisuuteen ja toisen toiminnan täydentämiseen omalla toiminnalla. Tässä vauvan ja ensisijaisen hoitajan välisessä kommunikoinnissa keskeistä on hoitajan herkkyys vastaanottaa, ymmärtää ja tulkita vauvan viestejä kommunikatiivisiksi ja sijoittaa oma toimintansa lapsen liike- ja ääntelyvirtaan. (Kaipiainen, M. 2007). Carlsson (2007) viittaa aikaisempiin tutkimuksiin, joiden mukaan vauvalla on synnynnäinen tarve ylläpitää päivittäiseen hoitajaansa yhteyttä niin itkun, ääntelyn, katseen, eleen, jokelluksen, tarttumisen kuin seuraamisen kautta. Vauva harjoittelee näin kommunikointia ensisijaisen hoitajansa, yleensä äidin mutta toki myös isän kanssa, ja hoitajiltaan hän omaksuu myös vuorovaikutuksessa olemisen ja kontaktin hakemisen mallit. Kosketusten, eleiden, äänten ja katseyhteyksien äidin on mahdollista välittää omia sisäisiä tunne-elementtejä, kuten turvallisuutta, hyvää oloa, helpotusta ja rauhaa vauvan kokemusmaailmaan. Molemminpuolisessa vuorovaikutuksessa rakennetaan järjestystä ja rakenteita pienen lapsen kehityksessä olevaan ajatteluun. (Kaipiainen, M. 2007, 20, 23; Siltala, P. 2004, 27.)

Varhainen vuorovaikutussuhde luo pohjan paitsi vauvan tunne-elämälle ja tiedolliselle kehitykselle, myös sosiaaliselle käyttäytymiselle ja vuorovaikutustaidoille. Vauvan maailmassa ei ole vielä sanoja, jolloin äänet, liikkeet, katseet, kosketukset ja musiikki merkitsevät paljon enemmän kuin puhuttu kieli. (Carlsson, T. 2007, 24). Vauva kasvaa ja kehittyy varhaisen vuorovaikutuksen varassa, ja tarvitsee läheisen aikuisen jatkuvaa ja emotionaalisesti kyllin sensitiivistä läsnäoloa sekä apua fyysisten ja psyykkisten tarpeidensa säätelyyn. Kaipiainen (2007) mukaan hoitajan läsnäolo ei yksin riitä kiintymyssuhteen muodostumiseen, vaan lisäksi tarvitaan aktiivista vuorovaikutusta. Avainasemassa on vanhemman herkkyys vastaanottaa vauvan viestejä, tulkita ne oikein ja reagoida

viesteihin kyllin nopeasti. Jotta äidin ja vauvan keskinäiselle ymmärrykselle ja merkitysten jakamiselle perustuva vuorovaikutus voisi kehittyä, tulee äidin ajatella lapsensa olevan kommunikoiva ja merkityksiä havaitseva yksilö. Tämä antaa Kaipiaisen (2007) mukaan oivallisen pohjan myöhemmille korkeampiasteisille kommunikaatiomuodoille. Kuten Siltala tiivistäen toteaa, varhainen vuorovaikutus on läsnä joka ikisessä elämämme ihmissuhteessa. Tähän kiteytyy elämämme tärkeimmän ihmissuhteen suunnaton merkitys kaikkeen olemiseemme ja elämiseemme. (Siltala, P. 2004,27; Kaipiaisen, 21–22.)

2.2 Äidin toiminta

Vauvan ensimmäiset kokemukset ympäröivästä maailmasta muodostuvat äidin kautta. Äidin ilmeet, eleet, ääni ja vartalon liikkeet antavat vauvalle perustavanlaatuisia tietoja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta ja yhdessäolosta. Tämän tiedon pohjalle vauva ryhtyy rakentamaan käsitystä ihmisenä olemisesta, ihmisten välisestä kommunikoinnista ja käyttäytymisestä. (Stern, D. 1977, 9; Kaipiaisen, M. 2007, 24.)

Stern (1977) on lukuisia äiti-lapsi-pareja seurattuaan todennut, että äidin käytös vauvaa kohtaan on hyvin erilaista kuin hänen käyttäytymisensä aikuisia tai vanhempia lapsia kohtaan. Äiti muuttaa käytöstään erityisesti ilmeiden ja eleiden, pään ja kehon liikkeiden sekä vauvaan suuntaaman katseensa suhteen. Äidin äärimmäisyyksiin asti liioitellut ilmeet toistuvat usein kaavamaisina ja ne poikkeavat aikuisille suunnatusta elehdinnästä niin ajallisesti kuin paikallisesti. Hämmästyttäviä ilmeitä, hymy, huolestumista ja ymmärtämystä esittävä ilme, kulmakarvojen kurtistus sekä neutraalit ja liikkumattomat kasvot ovat Sternin mukaan viisi tyypillisintä äidin lapselleen kohdistamaa ilmettä. (Stern, D. 1977, 9-14.)

Äidin ja vauvan välinen katseyhteys poikkeaa suuresti tavallisesta kahden ihmisten välisestä katsekontaktista. Stern (1977, 18) selvittää, että normaalisti kaksi ihmistä ei puhumatta katso toisiaan silmiin kymmentä sekuntia pidempään. Katsekontakti koetaan vahvaksi, vuorovaikutteiseksi, tunteita ja vireystilaa herättäväksi yhteydeksi, eikä sen yhteyden ole kulttuurissamme tapana kestää yhtä kestoisesti montakaan sekuntia. Sternin tutkimusten mukaan (1977, 18) äidin ja vauvan välinen katseyhteys saattaa puolestaan kestää yli puoli minuuttia, ja leikkiessäkin tiivistä katsekontaktia pidetään yllä aktiivisesti: leikkiin käytetystä ajasta jopa 70 % sujuu tiiviissä katseyhteydessä. (Stern, D. 1977, 18; Kaipiaisen, M. 2007, 24.)

Äidin vauvalle suuntaama puhe koostuu pitkälti merkityksettömistä äänneistä ja niiden muuntelusta. Vauvoille puhutaan huomattavan yksinkertaisin lauserakentein, lyhyin ilmauksin ja yksittäisiä sanoja ja tavuja painottaen. Niin ikään vauvalle suunnatun puheen nopeutta vaihdellaan, ääntämistä muutetaan ja äänen tasoa kohotetaan normaalia selvästi korkeammaksi. (Stern, D. 1977, 14–15; Kaipainen, M. 2007, 24.)

Ensimmäisen puolen vuoden aikana vauva omaksuu huomattavan määrän tietoa, jolle rakentuu hänen kykynsä tulkita muiden ihmisten käyttäytymiseen sisältyviä merkityksiä. Oppiminen edellyttää sitä, että lapsi saa kokemuksia ja tietoja erilaisten käyttäytymispiirteiden ja ilmeiden merkityksistä sekä seuraamuksista. Kun vanhempi toimii kyllin sensitiivisesti, johdonmukaisesti, jopa ennustettavasti, lapsi saa turvallisen mielikuvan siitä, mitä aikuisen kanssa tapahtuu ja miltä hänen seurassaan tuntuu. Tällöin luodaan hyvät edellytykset myös turvallisen kiintymyssuhteen muodostumiselle. (Stern, D. 1977, 22–23.)

2.3 Vauvan toiminta

Vauva on heti synnyttyään utelias, monipuolisin aistein äitiään etsivä, yhteyttä hakeva ja ympäristöönsä aktiivisesti tarkkaileva ja kokeva. Vauva pyrkii alusta alkaen symbioosia kohti, ja hänellä on synnynnäinen tarve ylläpitää päivittäiseen hoitajaansa yhteyttä hymyllä, itkulla, ääntelyllä, katsein, elein, jokelteleamalla, tarttumalla ja seuraamalla. (Carlsson, T. 2007, 12; Siltala, P. 2004, 26.)

Jo syntymähetkellä vauvalla on sisäisesti määräytyneitä havaintoalmiuksia, motorisia toimintamalleja, kognitiivisia taipumuksia sekä kyky ilmaista tunteitaan. Vaikka vastasyntyneen sosiaaliset valmiudet ovat vielä suhteellisen kehittymättömiä, alusta alkaen vauva muovaa ensimmäisiä ja tärkeimpiä ihmissuhteitaan. Avainasemassa tässä sosiaaliseen vuorovaikutukseen osallistumisessa ja ihmissuhteiden solmimisessa ovat vauvan havaintotoiminnot ja motoriset kyvyt, joiden kautta hän kommunikoi ja välittää tuntemuksiaan. Kolmeksi keskeisimmäksi kyvyksi ja toiminnoksi Stern (1977) on maininnut katseen, pään toiminnot sekä ilmeet. (Stern, D. 1977, 33–34; Kaipainen, M. 2007, 25–26.)

2.3.1 Katse ja pään liikkeet

Jo vastasyntynyt pystyy kiinnittämään katseensa kohteeseen, vaikka näköaisti onkin tuolloin vielä epätarkka. Yksi vauvan ensimmäisistä ja tärkeimmistä visuaalisista kohteista on äidin kasvot, joita vauva katselee useiden arkipäivän tilanteiden, kuten syöttämisen, yhteydessä. Noin kuuden viikon ikäisenä vauvan visuomotorinen järjestelmä ottaa tärkeän askelen eteenpäin, kun vauva oppii pitämään katseensa kiinnitettynä äidin silmiin. Harppaus fyysisessä kehityksessä siirtää myös äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksenkin uudelle tasolle. Äiti ei useinkaan tiedosta, mitä vauvan käytöksessä muuttuu, mutta äidin tunne yhteenkuuluvuudesta vauvansa kanssa vahvistuu. Vauva tulee äidilleen aidosti vuorovaikutteiseksi ihmiseksi, jonka kanssa voi solmia ihmissuhteen. (Stern, D. 1977, 34–38; Kaipiainen, M. 2007, 25–26.)

Toinen vauvan näkemiseen ja katseeseen liittyvä virstanpylväs saavutetaan keskimäärin kolmen kuukauden iässä, jolloin vauva oppii kiinnittämään katseensa eri etäisyyksille. Tähän asti vauvan katse on voinut kiinnittyä vain kohteisiin, jotka sijaitsevat noin kahdenkymmenen sentin päässä hänen silmistään. Tästä lähtien vauva pystyy seuraamaan nopeastikin liikkuvaa esinettä, pitämään katseensa siihen kiinnitettynä ja kontrolloimaan näkemistään lähes täydellisesti. Vauva voi nyt säädellä vuorovaikutustaan ja läheisyyttään toisiin ihmisiin katseensa avulla. (Stern, D. 1977, 38–39; Kaipiainen, M. 2007, 26.)

Kun vauva lähestyy puolen vuoden ikää, hän alkaa yhä enenevässä määrin kiinnostua ympäristönsä esineistä, ja hänen kiinnostuksensa ihmiskasvoihin, -ääniin ja -kosketukseen vähenee. Tätä kiinnostuskohteen vaihtumista Stern (1977, 39) selittää sillä, että vauvan silmän ja käden yhteistyö on nyt kypsynyt tietylle tasolle, minkä myötä vauvan kiinnostus toimintaan kasvaa. Samalla myös äidin rooli muuttuu, kun lapsi yhtäkkiä onkin kiinnostuneempi ympäröivästä esinemaailmasta kuin äidistä. (Stern, D. 1977, 39–40; Kaipiainen, M. 2007, 26.)

Pään liikkeet kehittyvät visuomotorisen kehityksen kanssa lähestulkoon samassa tahdissa, ja ne liittyvät olennaisesti katsekäyttäytymiseen. Stern (1977, 40) on erottanut kolme päätyyppiä vauvan tavasta suunnata katseensa: keskiasento, reuna-asento sekä visuaalisen kontaktin täydellinen kadottaminen. Näissä asennoissa vauva saa erilaisia kokemuksia suhteessa äitiin, ja samalla hän saa myös tuntuman siitä, että voi itse asentoaan muuttamalla vaikuttaa äidin kanssa vuorovaikutuksessa olemiseen. Äiti puolestaan saa viljalti tietoa vuorovaikutussuhteestaan vauvaan tarkkaillessaan vauvan tapaa katsoa. (Stern, D. 1977, 40–41; Kaipiainen, M. 2007, 27.)

2.3.2 Ilmeet

Stern (1977, 42–43) viittaa tekstissään mm. Charlesworthin ja Kreutzerin (1973) tekemiin tutkimuksiin, joidenka mukaan ihmisen perustunteita ilmaisevat kasvojen ilmeet ovat olemassa joko syntymähetkellä tai sitten ne kehittyvät sisäisen ja synnynnäisen mekanismin ohjaamana ensimmäisten elinkuukausien aikana. Näihin perustunteisiin luetaan kuuluviksi ilo, suru, mielihyvä, mielihyvä, viha, pelko ja inho. Oman aikamme tutkijat ovat kuitenkin havainneet, että jo syntyessään vauva kykenee tuottamaan suuren määrän ilmeitä, jotka muistuttavat täysin aikuisten kasvoilla havaittavia ilmeitä. Vielä tänäkin päivänä tutkijat ovat kuitenkin epävarmoja siitä, voiko pienen vauvan ilmeet viitata johonkin kokemukseen tai olla tunnetilojen ilmauksia. Sosiaalisten tilanteiden myötä ilmeet kuitenkin myöhemmin kehittyvät merkityksellisiksi kommunikaation välineiksi (Stern, D. 1977, 42–44; Kaipiainen, M. 2007, 28; Rautajoki, H. 2005, 36.)

Jo ensimmäisten elinviikkojen aikana on tutkimuksissa voitu havaita vauvan hymyilevän nukkuessaan. Noin kahden, kolmen kuukauden iässä hymyn kuitenkin voidaan sanoa olevan ulkosyntyistä: hymy on nyt reaktio siihen, mitä vauva näkee tai kuulee. Lukuisista ympäristön ärsykkeistä huolimatta useimmiten hymyn aikaansaajina ovat ihmiskasvot, katse, korkea ihmisääni ja kutittaminen. Hymy alkaa pikku hiljaa muuttua sosiaaliseksi käyttäytymiseksi. (Stern, D. 1977, 44; Kaipiainen, M. 2007, 28.)

Kolmannen elinkuukautensa alkupuolella vauva alkaa hymyillä saadakseen jonkin reagoimaan. Tätä ilmiötä kutsutaan välineelliseksi käyttäytymiseksi, ja vaikka hymy näyttää edelleen samalta kuin aikaisemmin, on sillä nyt eri tavoite. On tutkitusti todistettu, että vauvat tarvitsevat visuaalista palautetta ja vahvistusta, jotta hymyilykäyttäytyminen jatkaisi kehitystään myös tästä eteenpäin. (Stern, D. 1977, 44–45; Kaipiainen, M. 2007, 28.)

Yksittäiset ilmeet ovat olemassa refleksitoimintoina jo syntymähetkellä, mutta ne muuttuvat ulkosyntyisiksi aikaisemmin kuin hymy. Nämä muut ilmeet, kuten totisuus ja otsan rypistys, kehittyvät samantyyppisesti kuin hymy, vaikka ne pääsääntöisesti kuvaavatkin pahaa oloa ja tyytymättömyyttä. Saavuttaessaan kolmannen elinkuukautensa vauva pystyy näiden ilmeiden avulla ohjailemaan ja säätämään vuorovaikutustaan äidin kanssa, ja ilmeillä on tällöin selvät sosiaaliset ja välineelliset tarkoitukset. (Stern, D. 1977,46; Kaipiainen, M. 2007, 28.)

3 MUSIIKKI JA VUOROVAIKUTUS

3.1 Musiikki vuorovaikutuksellisenä elementtinä

”Musiikki on sanaton kieli.” ”Musiikki sisältää merkityksiä, kysymyksiä ja vastauksia.”
”Musiikkia kutsutaan tunteiden kieleksi.” Määritelmiä ja mielikuvia musiikin ja kielellisen kommunikaation yhteyksistä on lukuisia, mutta musiikin kommunikatiivisen luonteen tarkka määrittely ei ole helppoa. Ilmaisukeinona ja yhteyden muodostajana niin itseen kuin muihin ihmisiin musiikki on eittämättä vertaansa vailla. Kuten Ahonen (1994, 91) toteaa: ” Musiikin avulla voidaan luoda väylää pois eristäytyneisyydestä ja auttaa ihmistä pääsemään kosketuksiin itsensä ja ympäristönsä kanssa”. (Ahonen, H. 1993, 64–67; Ahonen, H. 1994, 89–91.)

Musiikkia voidaan pitää paitsi yhtenä viestintä- ja ilmaisumuotona, myös eräänä vaihtoehtoisena, ei-kielellisenä väylänä kommunikaatioon. Tätä näkökulmaa kuvaa mielestäni oivallisesti niin ikään Ahosen (1993, 65) määritelmä: ”Vaikka kommunikointikeinoina sanat ovat käyneet epäluotettaviksi, musiikkiin voi silti luottaa. Musiikilla voisikin olla käyttöä opetuksen ja kasvatuksen apukeinona ja ihmisten ymmärtämisen ja lähentämisen välineenä.” Musiikki voi erityisominaisuuksiensa muodossa auttaa jaetun tulkinnan löytymisessä ja näin lisätä ihmisten ja yhteisöjen välistä yhteisymmärrystä. (Ahonen, H. 1993, 65.)

Musiikkiterapiassa pääpaino on aina ihmisten välisessä kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa (Lehtonen, K. 1998, 11.) Musiikkiterapiassa terapeutti ja asiakas kommunikoivat siis keskenään musiikkia apunaan käyttäen. Terapiatilanteessa musiikki todella on sanaton kieli, ja musiikin kommunikaatiofunktio korostuu eritoten tilanteissa, joissa asiakas ei syystä tai toisesta ole kykenevä sanalliseen vuorovaikutukseen. Ahonen (1993, 67) toteaaakin, että toisinaan sanaton kieli on paras vaihtoehto myös sen takia, että kaikille tunteille ei yksinkertaisesti löydy sanallista vastinetta ja kielellistä kuvausjärjestelmää. (Ahonen, H. 1993, 67.)

3.2 Musiikki varhaisessa vuorovaikutuksessa

Sanaton viestintä on avainasemassa myös varhaisessa vuorovaikutuksessa, sillä vauvan maailmassa ei ole vielä sanoja. Vauvalle äänet, liikkeet, katseet, kosketukset ja musiikki merkitsevät paljon enemmän kuin puhuttu kieli. (Carlsson, T. 2007, 24). Kuten jo aikaisemmin mainitsin, äiti muuttaa

monin tavoin käytöstään toimiessaan vauvan kanssa. Edellä esittelemieni muutosten lisäksi äiti muuttaa selvästi äänenkäyttöään ja puhetapaansa. ”Puhelauluksi” (engl. motherese) kutsuttu puheen ja laulun välimuoto on kulttuurista riippumaton ensimmäinen kommunikaatiomuoto, jota äiti osoittaa vastasyntyneelle lapselleen. Tämä puhetapa eroaa aikuisille suunnatusta puheesta äänenkäytön monipuolisuudellaan esimerkiksi äänenkorkeuden vaihtelujen suhteen, mutta toisaalta myös yksitoikkoisemmilla sanavalinnoilla. (Tervaniemi, M. *Psykologia*. 04/2003, 269.)

Kuten Fredrikson (2003, 211) toteaa, on hyvin luultavaa, että vauvat pyrkivät vaistomaisesti jäljittelemään lapselleen lepertelevän äidin äänen tasoa ja rytmiä. Vokalisatiot, eli laulamista muistuttavat jokeltelut, ilmestyvätkin vauvan äänelliseen ilmaisuun ennen puhetta. Paitsi että ne ovat lapsen ensimmäisiä musiikillisia ilmaisuja, ne ovat samalla myös kommunikointiharjoituksia, jotka johtavat myös äidin ja lapsen välisen ymmärryksen kehittymiseen. (Fredrikson, M. 2003, 211.)

Lehtonen (1986) viittaa väitöskirjassaan Noyn (1968) laatimiin tutkimuksiin, joiden pohjalta hän esittää, että äidin ja vauvan välisen kommunikaation keskeisimpiä piirteitä ovat tunnepitoisuus ja kokonaisvaltaisuus. Kommunikaatio perustuu vauvan saamiin kokemuksiin erilaisista kosketuksista ja ääniärsytyksistä, ja äidin ja vauvan välinen kommunikaatio ilmenee mm. erilaisina rytmeinä ja liikkeinä. Vauvan varhaiset ruumiilliset merkityskokemukset kehittyvät siis auditiivisissa ja fyysisissä kontakteissa vauvan ja häntä hoitavan aikuisen välillä. (Lehtonen, K. 1986, 91.)

Kehtolaulut ja lastenlaulut sisältävät usein musiikillisia vastineita ”vauvakielestä”. Lastenlauluja lauletaan niin lapsen mielenkiinnon ylläpitämiseksi kuin lapsen tunnetilaa säätelemään. Laululeikit houkuttelevat lasta vastavuoroisuuteen ja aktivoivat lapsen emootioita. Kehtolauluilla pyritään puolestaan rauhoittamaan lasta. Myös laulaessaan vauvoille äidit käyttävät tavallista korkeampaa äänenkorkeutta sekä artikuloivat keskimääräistä epäselvemmin. (Carlsson, T. 2007, 26.)

Lehtonen (1986,92) esittelee Spitzin (1965) ajatuksen, jonka mukaan musiikki muodostaa elementtensä kautta auditiivisen kanavan ihmisen varhaiseen, ei-kielelliseen kehitysvaiheeseen. Samaisen tutkimuksen mukaan musiikin rakenteilla on vastaavuuteensa vauvan varhaisen kommunikaation muodoissa, mikä puolestaan selittää sen, että musiikin ”kieltä” on lähes mahdotonta tulkita loogisen ajattelun ja analyysin avulla. Carlssonin (2007, 28) mukaan musiikki edistää myös sanattoman viestinnän ilmapiiriin muodostumista vanhemman ja lapsen välille. (Lehtonen, K. 1986, 91–92; Carlsson, T. 2007, 28.)

4 TUNTEET VARHAISESSA VUOROVAIKUTUKSESSA

Samalla kun tunteet ohjaavat ihmisten välistä vuorovaikutusta, ne ovat myös vuorovaikutuksen ohjaamia. Myös ensimmäisinä elinvuosina varhainen vuorovaikutus ohjaa ja säätelee tunnekokemuksia. Vauva kommunikoi tunteillaan, ja vauvan emotionaalisia tiloja jakamalla ja niihin eläytymällä vanhemman on mahdollista paitsi ymmärtää lapsensa tarpeita, myös luoda vankka pohja vauvan oman eläytymiskyvyn kehittymiselle. Kun äidin ja vauvan tunteet ja mielentilat tavoittavat toisensa, syntyy uusia havaintoja ja myös lapsen kokemus itsestä toisen kanssa vahvistuu. Nämä havainnot vaikuttavat tuleviin vuorovaikutuskokemuksiin ja myöhemmin mahdollistavat tunteiden säätelyn kehittymisen vuorovaikutuksessa. (Siltala, P.2004, 29; Luoma, I. Mäntymaa, M. Puura, K. Tamminen, T. 2003, 459–464.)

Lapsen ja vanhemman kiintymyssuhde on tärkeä osatekijä tunteiden säätelyssä. Kiintymyssuhde ohjaa käyttäytymismalleja ja tapoja, joiden kautta emotionaalinen kommunikaatio lapsen ja vanhemman välillä toimii. Tunteiden säätely tapahtuu aluksi vuorovaikutuksessa lapsen ja vanhemman välillä. Vaikka pienelläkin vauvalla on tunnetilojen säätelyyn liittyviä valmiuksia, vauvan keinot ovat riittämättömiä ja hän tarvitsee aina vanhemman tai muun hänestä huolehtivan aikuisen apua tunnetilojensa säätelyyn. (Luoma, I. jne. 2003, 461.)

Luoma (2003) kumppaneineen esittelee tunteiden säätelyn eri ulottuvuuksia ja vuorovaikutusta ja tunteiden säätelyä seuraavasti:

Tunteiden säätelyn ulottuvuudet:

- Mahdollisuus ja kyky kaikenlaisiin tunteisiin
- Tunnetilan keston ja voimakkuuden säätely
- Sujuva siirtyminen tunnetilasta toiseen
- Kulttuurinormien ja sääntöjen omaksuminen tunneilmaisussa
- Erilaisten ja jopa vastakkaisten tunteiden yhdistäminen kohteeseen
- Tunteiden kielellinen säätely
- Tunnereaktioihin liittyvien tunteiden hallinta

Vuorovaikutus ja tunteiden säätelykeinot:

- Vanhempi lohduttaa ja tyynnyttelee lasta kun tällä on hätä
- Tunnetilojen vahvistaminen ja vastavuoroisuus perheessä
- Vanhempi helpottaa tunteiden hallintaa järjestämällä ympäristön, jossa lapsen tunteiden säätely ja hallinta on mahdollista
- Ikätovereiden vaikutus tunteiden hallintaan ja muunteluun
- Ystävyysuhteet ja muut läheiset ihmissuhteet säätelyn ympäristönä

Molemmissa taulukoissa varhaisimmat keinot ja ulottuvuudet ovat ylimmäisinä, ja kehityksen edetessä molemmissa on havaittavissa selvää monipuolistumista. Vaikka kyky tunteiden itsenäisempään säätelyyn lisääntyy kehityksen myötä, tarvitsemme vielä aikuisinakin toisinaan toistemme apua tunteiden säätelyssä. (Luoma, I. jne. 2003, 461.)

5 TUTKIMUS

Tutkimuksen empiirinen osa oli tapaustutkimus, jossa tarkasteltiin tunteiden välittymistä äidin ja vauvan välisessä musiikillisessa vuorovaikutuksessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää vuorovaikutuksen toteutumista eri viestintäkanavien, kasvojen, ääneen ja kehon, välityksellä. Tutkimusaineisto kerättiin osana laajempaa varhaisen vuorovaikutuksen tutkimusta.

5.1 Tutkimusaineisto

Kaarina Marjanen tekee laitoksellamme parhaillaan väitöstutkimusta aiheesta pre- ja postnataali musiikkikasvatus varhaisen vuorovaikutuksen kannalta. Marjasen tutkimuskohteena on musiikillisten kokemusten ja varhaisiän musiikkikasvatuksen vaikutus varhaisen vuorovaikutuksen laatuun.

Kyseisen tutkimukseen osallistui yhteensä kaksikymmentäyksi äitiä vauvoineen, joista syvätason analyysiin Marjanen valitsi yhdeksän äiti-vauva-paria. Marjanen jakoi äiti-lapsi-parit kolmeen eri ryhmään tutkimushenkilöiden musiikillisen historian perusteella, ja jokaisesta ryhmästä hän valikoi yhden introvertti-äidin, yhden ekstrovertti-äidin ja yhden näiden kahden määritelmän välimaastoon sijoittuvan äidin. Lisäksi Marjanen yritti saada jokaisesta ryhmästä analyysiin mukaan ainakin yhden musikaalisen ja yhden epämusikaalisen äidin, mutta tämä jaottelu osoittautui melko haasteelliseksi. Yksi syvätason analyysiin valittujen parien kriteeri oli vauvojen ikä kuvaushetkellä, ja jokaisesta ryhmästä analysoitavaksi pyrittiin saamaan yksi ”nuori” vauva, yksi ”vanha” vauva ja yksi vauva näiden väliltä.

Tutkimusaineisto kerättiin videoimalla äiti-vauva-pareja mahdollisimman tavallisessa, kahdenkeskisissä vuorovaikutustilanteissa. Äitejä ohjeistettiin toimimaan vauvan kanssa samoin kuin kotona: leikkimään, lauleskelemaan, loruillemaan, ottamaan syliin, imettämään tai mitä vain, mikä oli tarpeen. Kunkin videoidun tilanteen kesto oli n. 5-7 minuuttia. Oma tutkimusaineistoni rajattiin neljään äiti-vauva-pariin, joiden videoiduista vuorovaikutustilanteista analysoitavaksi valittiin ensimmäiset ja viidennet seurantakerrat. Tämän tutkimuksen aineistoksi muodostui siis kahdeksan seurantakertaa, eli yhteensä noin 45–50 minuuttia.

Laajemmassa tutkimuksessa, johon käsillä olevan kandidaatintutkielmani kiinnittyi, keskeisenä kiinnostuksen kohteena on musiikin vaikutus ja asema äidin ja vauvan välisessä kommunikaatiossa. Oman tutkimukseni viitekehyksen puitteissa joudun rajaamaan musiikki-perspektiivin tarkastelun ulkopuolelle, enkä näin ollen tarkastele musiikkikasvatuksen vaikutuksia äidin ja vauvan väliseen vuorovaikutukseen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella varhaista vuorovaikutusta tunteiden näkökulmasta, ja selvittää, kuinka tunteet välittyvät äidin ja vauvan välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Oma tutkimukseni liittyy siis osaksi suurempaa tutkimusta, jonka puitteissa aineistonkeruu ja analysointi tapahtuivat. Tutkimukseni on empiirinen tapaustutkimus, jossa tutkimuksen kohteena on valittu otos äiti-lapsi-pareja.

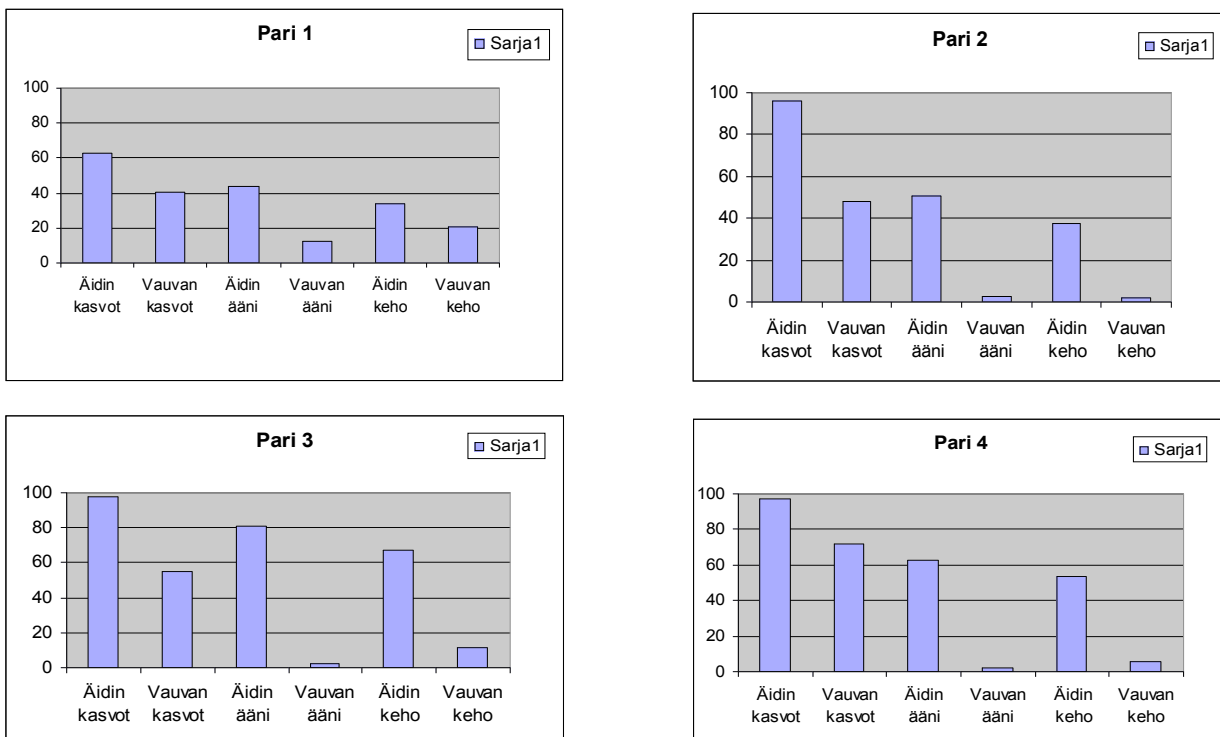
Tutkimukseni tapahtui valmiiksi kerätyn aineiston parissa. Osallistuin Marjasen tutkimuksen emotionaalisen osan analysointivaiheeseen. Tutkimuksen kohteena olivat emotionaaliset elementit, ja analyysi toteutettiin Annotation-ohjelmalla. Tämän ohjelman avulla videomateriaalia pystyttiin analysoimaan sekunnin sadasosien tarkkuudella, mikä mahdollisti äärimmäisen tarkan eleiden ja ilmeiden havainnoinnin. Analyysiin kuului kolme eri osiota: viestintäkanavien, tunteiden ja kontaktin laadun havainnointi. Jokainen osio sisälsi useita tarkkailtavia elementtejä, joista jokaista havainnoitiin erikseen äidin ja vauvan osalta. Vuorovaikutustilanteet oli kuvattu kahdella videokameralla, minkä ansiosta sekä vauvan että äidin toiminta, ilmeet ja eleet oli saatu tarkasti taltioitua. Tutkimuksen struktuuri ja tekniset puitteet mahdollistivat varhaisen vuorovaikutuksen yksityiskohtaisen analysoinnin.

Tutkimuksen kohteena olleen emotioihin keskittyvän osuuden analyysin jälkeen purin keräämäni tiedot Excel-ohjelmaan. Ohjelman avulla havaintoni – tunteiden viestintä ja äidin ja vauvan käyttämien viestintäkanavien aktiivisuus - saatiin kirjattua mitattavaan muotoon ja niitä pystyttiin tarkastelemaan numeerisesti. Kaikki tieto oli nyt ajallisesti mitattavassa ja verrattavassa muodossa, joten laadin kaikilta äiti-lapsi-pareilta saamista tiedoista erilliset pylväsdiagrammit. Diagrammien avulla pystyttiin tarkastelemaan, kuinka paljon ajallisesti äidit ja vauvat olivat kukin käyttäneet eri viestintäkanavia.

6 TULOKSET

Tutkimuskirjallisuuteen perehtyessäni olin muovannut tutkimushypoteesini, jossa oletin äänen ja kasvojen olevan merkityksellisempiä viestintäkanavia eritoten äidin kohdalla. Vauvojen emootioiden arvelin puolestaan ilmenevän hyvinkin kokonaisvaltaisesti. (Stern 1977, 9-44). Tutkimuksen tuloksista ei otannan suppeuden vuoksi voi tehdä laajempaa joukkoa koskevia päätelmiä. Tästä huolimatta tulosten tarkastelu on mielenkiintoista ja voi parhaimmassa tapauksessa antaa suuntaviivoja tuleville tutkimuksille.

Kaikilla äideillä kasvot osoittautuivat merkittävimmäksi viestintäkanavaksi, ja niiden aktiivisuustaso muihin kanaviin verrattessa paljastui melko korkeaksi. Toiseksi eniten äidit viestivät äänen välityksellä, ja kehon kautta viestintää tapahtui vähiten. Vertailtaessa äitien käyttämien viestintäkanavien aktiivisuutta, on näennäisestä yhteneväisyydestä huolimatta äitienkin välillä havaittavissa huomattavia eroja. Esimerkiksi äidin 2 kohdalla kasvot toimivat selvästi aktiivisimpana viestintäväylänä, ja kasvojen aktiivisuus verrattessa ääneen ja kehoon on huomattavan korkea. Äidin 3 kaikki viestintäkanavat puolestaan toimivat melko tasavahvoina viestintäväylinä.

Kaavio 1: Kunkin viestintäkanavan prosentuaalinen aktiivisuus suhteutettuna tarkkailu-aikaan

Vauvojen kohdalla tutkimuksen tulokset eivät olleet aivan yhtäläisiä, ja eroavaisuuksiakin tuloksista paljastui. Kasvot toimivat vauvoillakin primaarina viestintäkanavana, mutta kehon ja äänen välityksellä tapahtuvan viestinnän aktiivisuudessa oli selviä eroja. Kolmella vauvalla keho näyttäytyi toiseksi aktiivisimpana viestintäväylänä. Ainostaan vauva 2 käytti kommunikoidessaan ääntä enemmän kuin kehoa. Vauva 1 puolestaan erottuu toisista vauvoista huomattavalla aktiivisuudellaan kaikkien viestintäväylien saralla.

Eräs tutkimuksen objektiivisuutta heikentävä seikka on äiti–lapsi-parien vuorovaikutustilanteiden vaihteleva kesto – videoidut vuorovaikutustilanteet eivät olleet täsmälleen yhtä pitkiä, vaan vaihtelivat viidestä minuutista seitsemään minuuttiin. Tämä luonnollisesti näkyy myös viestintäkanavien käyttömäärissä, mutta ei vaikuta tämän tutkimuksen tuloksiin, sillä suhteutin viestintäkanavien aktiivisuuden kunkin parin tarkkailuaikaan.

Tutkimuksen tulokset vahvistivat oletustani äitien pääasiallisista viestintäkanavista, ja osoittivat arveluni vauvojen kommunikoinnista oikean suuntaiseksi. Olin oletanut, että myös vauvoilla ääni olisi aktiivisuudeltaan huomattava viestintäväylä, mutta yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kehollisuus kohosi ääntä merkittävämmäksi viestintäkanavaksi. Tutkimustuloksia tulee tämän tutkimuksen kohdalla tarkastella pikemminkin suuntaa-antavina kuin objektiivisinä, eikä yleisesti pätevien johtopäätösten tekeminen suppeasta ja valikoidusta otannasta johtuen ole mahdollista.

7 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin äidin ja vauvan välistä vuorovaikutusta ilmeiden, äänen ja kehon välittymien kautta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli musiikin ja tunteiden osuus varhaisessa vuorovaikutussuhteessa.

Tutkimusaineistona käytettiin videoituja äidin ja vauvan välisiä vuorovaikutustilanteita, joista tarkasteltiin eritoten vuorovaikutuksen viestintäkanavia. Tutkimukseni puitteissa ei vielä nimetty otoksissa esiintyviä tunteita, eikä myöskään tarkasteltu tunnekommunikaation vastavuoroisuutta. Tarkoitukseni oli paneutua myös näihin kysymyksiin, mutta tutkimuksen edetessä ymmärsin, että tutkimusaiheeni on rajattava. Aiheen rajauksen myötä tutkimukseni selkeytyi, työskentelyni yksinkertaistui ja mikä tärkeintä, työn valmiiksi saamisesta tuli realistinen tavoite.

Tutkimuksessa selvisi, että kyseessä olevan otannan äidit viestivät ensisijaisesti kasvojen ja äänen välityksellä. Yhtä lailla, tutkimukseen osallistuneet vauvatkin viestivät primaaristi kasvoillaan, mutta vauvojen kehollisuus osoittautui ääntä merkittävämmäksi viestintäkanavaksi. On syytä ottaa huomioon, että tunteiden ja niiden viestintäkanavien havainnointi edellyttää jatkuvaa tulkintaa, johon tutkijan oma tulkinta väistämättä vaikuttaa. Analyysia tehdessäni pysähdyin pohtimaan asiaa, ja mietin, missä määrin tämän tutkimuksen tulokset liittyvät minuun tutkijana ja kuinka tutkijan vaihtuminen vaikuttaisi tulkintaprosessiin ja näin ollen tutkimuksen tuloksiin. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on tärkeä osa tutkimusta, ja tutkijan ja tutkimustilanteen vaikutus tuloksiin on ilmeinen. (mm. Saarikallio, 2008. luento 23.9.2008.) Pyrin kuitenkin mahdollisimman objektiiviseen arviointiin, ja tulkinnan objektiivisuutta pyrittiin lisäämään sillä, että analyysi rajattiin vain muutamaiin suhteellisen selkeästi rajattaviin elementteihin: kehoon, ääneen, ja kasvoihin.

Tutkimuksestani jäivät pois tunnekommunikaation vastavuoroisuuden ja eri tunteiden esiintymisen tarkastelu. Äiti-vauva-parien vuorovaikutuksen tarkastelu musiikin ja musiikkikasvatuksen näkökulmasta on niin ikään kiinnostava näkökulma, ja siitä tämän vuoden kuluessa kuultaneenkin Kaarina Marjasen tutkimuksen valmistuessa. Niin varhaisen vuorovaikutuksen kommunikatiivinen viestintä kuin eri tunteiden esiintyminenkin jäivät erittäin mielenkiintoisiksi jatkotutkimuksen aiheiksi. Mielestäni tämä aihe on ehdottomasti jatkotyöstämisen arvoinen.

LÄHTEET

Ahonen, H. 1993: *Musiikki, sanaton kieli - musiikkiterapian perusteet*. Tampere.

Ahonen, H. 1994: *Löytöretki itseen. Musiikki, kuva ja liike itseilmaisun välineenä ja itsetuntemuksen lisääjänä*. Tampere.

Carlsson, T. 2007: *Varhainen vuorovaikutus ja musiikkiterapia*. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Kaipainen, M. 2007: *Varhaisiän musiikkikasvatuksen potentiaalit äidin ja vauvan varhaisessa vuorovaikutuksessa*. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Lehtonen, K. 1986: *Musiikki psyykkisen työskentelyn edistäjänä. Psykoanalyttinen tutkimus musiikkiterapian kasvatuksellisista mahdollisuuksista*. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Lehtonen, K. 1998: *Musiikki, kieli ja kommunikaatio. Mietteitä musiikista ja musiikkiterapiasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kopi-Jyvä Oy.

Luoma, I. & Mäntymaa, M. & Puura, K. & Tamminen, T. 2003: *Tunteet, vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys*. Julkaisussa Duodecim

Rautajoki, H. 2005: *Vauvan ja vanhempien vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät vauvauinnissa*. Liikuntapedagogiikan pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Siltala, P. 2004: *Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa*. Teoksessa: Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. (toim.) Niemelä, P. Siltala, P. & Tamminen, T. Helsinki: WSOY.

Stern, D. 1977: *The First Relationships – Mother and Infant*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Tervaniemi, M. 2003: *Aivomme ja musiikkimme*. Helsinki. Julkaisussa Psykologia 04/2003. Suomen psykologinen seura.

Painamattomat lähteet:

Saarelainen, I. 2008. Puhe 20.12.2008.

Saarikallio, S. 2008: Luento 23.9.2008.